

Голові спеціалізованої вченої ради з розгляду та захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії, доктору історичних наук, професору, професору кафедри державного управління і місцевого самоврядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» Бородіну Євгенію Івановичу

ВІДГУК

офіційного опонента Матвєєнко Ірини Володимирівни, доктора наук з державного управління, доцента, завідувача кафедри публічної служби та права Національного університету «Одеська політехніка» на дисертаційну роботу Мартинова Олександра Володимировича «Соціальний капітал як ресурс публічного управління в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення», яка представлена на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Відгук підготовлено на основі вивчення тексту дисертації, наукових публікацій здобувача, в яких опубліковано результати дисертаційного дослідження, документи із підтвердженням впровадження результатів дослідження у практику діяльності органів публічного управління.

1. Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами

У науці публічного управління традиційно домінують підходи, орієнтовані на формальні інститути, адміністративні процедури та матеріальні ресурси. Проте світовий досвід переконливо засвідчує, що ефективність публічного управління не може бути забезпечена через формальні механізми – вона критично залежить від рівня суспільної довіри, якості горизонтальної та вертикальної мережевої взаємодії, здатності громадян до самоорганізації та кооперації. Ці чинники, що становлять зміст соціального капіталу, впливають на легітимність управлінських рішень, знижують трансакційні витрати

державного управління та підвищують адаптивність публічних інституцій до кризових ситуацій.

Попри значний внесок таких класиків теорії соціального капіталу, як Р. Патнем, П. Бурдье та Дж. Коулман, їх концепції розроблялися переважно в контексті стабільних демократичних суспільств і не передбачають специфіки застосування соціального капіталу в умовах збройного конфлікту та військової відбудови. Для науки публічного управління принципово є не лише соціологічний опис явища, а й його інституціоналізація. Саме це завдання залишається нерозв'язаним у вітчизняній науці, що зумовлює теоретичну актуальність дисертаційного дослідження.

Окремо слід наголосити на актуальності переосмислення структури соціального капіталу з урахуванням цифрової трансформації суспільства. Стрімкий розвиток платформи цифрових комунікацій, соціальних мереж та електронних взаємодій створив принцип нової форми соціального капіталу – цифрові мережі довіри та солідарності, – які в умовах війни виконують ключову роль у координації громадських ініціатив, волонтерської діяльності та взаємодії між владою і суспільством. Їх концептуальне осмислення в системі публічного управління є науково значущим завданням.

Про актуальність дослідження також свідчить те, що воно виконане у межах тем науково-дослідних робіт «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (номер державної реєстрації 0122U002375, 2022–2024), «Цифрова трансформація публічного управління» (номер державної реєстрації 0122U002236, 2022–2024), що виконуються на кафедрі державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», у яких автор брав участь як молодший науковий співробітник, виконавець.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечено майстерним використанням автором інтегрованого комплексу методів, принципів, підходів як загальнонаукових, так і спеціальних, що дозволило досягти поставленої мети, завдань дослідження та всебічно розглянути проблеми і окреслити шляхи використання соціального капіталу як операціоналізованого ресурсу публічного управління в Україні.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується ґрунтовним аналізом наявних літературних джерел (налічує 208 найменувань) з проблематики можливості набуття та використання соціального капіталу як ресурсу публічного управління в Україні. Крім того, достовірність одержаних результатів також підтверджена критичним аналізом та узагальненням великої кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених.

Достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується: публікацією чотирьох статей в провідних фахових виданнях України; розділу у колективній монографії, статті в зарубіжному виданні, апробацією отриманих наукових результатів на науково-практичних конференціях, круглих столах; впровадженням отриманих результатів у практичній діяльності Павлоградської міської ради з метою удосконалення комунікаційної взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю, розвитку форм громадської участі, підтримки волонтерських ініціатив, а також реалізації заходів соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення (довідка про впровадження від 01.04.2026 № 74); у навчальному процесі – Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» – у процесі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (удосконалення та актуалізація змісту робочих програм з освітніх компонентів спеціальностей 231 Соціальна та молодіжна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та 281 Публічне управління та адміністрування (ОП «Публічне управління та адміністрування» для другого (магістерського) рівня вищої освіти) (довідка про впровадження від 25.02.2026 № 12-22/07-ІДУ).

Логіка викладання матеріалу корелюється з предметом дослідження і обраними методами дослідження. Це дозволило здобувачу сформулювати підґрунтя з наукових підходів і концепцій, які лягли в основу його наукових розвідок. Для дисертації характерна системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація. Висновки дисертаційної роботи цілком обґрунтовані, коректні та впливають з викладеного матеріалу.

Зазначене дозволяє констатувати, що отримані О.В. Мартиновим в ході роботи над дисертацією наукові результати є всебічно обґрунтованими та достовірними, а також такими, що мають наукову новизну, зокрема:

– *уперше* обґрунтовано концепт соціального капіталу як операціоналізованого ресурсу публічного управління, що набуває управлінської цінності за умови його інституціоналізації через відповідні механізми публічного управління та доведено, що рівень інституціоналізації соціального капіталу безпосередньо впливає на стійкість, легітимність та ефективність публічної влади в умовах воєнних викликів; розроблено інтегровану модель еволюції соціального капіталу у системі публічного управління України в умовах війни та повоєнного відновлення, яка: поєднує інституційний, мережевий, цифровий та безпековий виміри; визначає механізми трансформації соціального капіталу від мобілізаційної солідарності до інституціоналізованої форми сталого розвитку; розглядає соціальний капітал як вхідний ресурс, що через нормативно-інституційні, організаційно-управлінські, комунікативні та кадрові механізми трансформується в управлінські спроможності;

– *удосконалено* теоретико-методичний підхід до інтерпретації та оцінювання соціального капіталу як ресурсу публічного управління, зокрема встановлено, що на відміну від традиційних соціологічних та економічних моделей, запропонований підхід базується на інтеграції інституційного, мережевого та управлінського вимірів та передбачає багаторівневу систему кількісних і якісних індикаторів ефективності управлінських механізмів у воєнному та повоєнному періодах. У межах підходу: соціальний капітал визначено як функціональний елемент механізму публічного управління; оцінювання здійснюється на індивідуальному, громадському та інституційному рівнях; запроваджено систему індикаторів ефективності механізмів активації соціального капіталу; обґрунтовано показники адаптивності та стійкості управлінських рішень. Це дозволяє перевести соціальний капітал із теоретичної категорії у площину вимірюваного управлінського ресурсу; концептуалізацію взаємозв'язку між соціальною згуртованістю, інституційною довірою та управлінською спроможністю територіальних громад, зокрема запропоновано системну модель, у межах якої: соціальна згуртованість визначається як основа горизонтального соціального капіталу; інституційна довіра – як механізм легітимації управлінських рішень; управлінська спроможність – як результат синергії горизонтального і вертикального соціального капіталу; доведено циклічний характер їх взаємодії, що формує інституційну стійкість територіальних громад у процесах відновлення; підходи до оцінювання ефективності публічного управління, зокрема шляхом інтеграції показників соціального капіталу до системи критеріїв результативності управління розширено традиційну систему оцінювання адміністративної ефективності соціально-інституційними характеристиками та запропоновано: включення показників горизонтальної та вертикальної довіри; оцінювання рівня громадянської участі та мережевої взаємодії; критерії соціальної легітимності управлінських рішень; врахування взаємозв'язку між рівнем соціального капіталу та адаптивністю управління в умовах війни;

– *дістали подальшого розвитку*: теоретичні положення щодо ролі соціального капіталу у системі публічного управління, зокрема уточнено його структуру в умовах війни (зв'язуючий, містковий, інституційний, цифровий компоненти) та функції у воєнному управлінні (мобілізаційна, інтеграційна, стабілізаційна, комунікаційна, легітимаційна, безпекова); доведено трансформацію соціального капіталу з латентного соціального ресурсу у ключовий фактор управлінської мобілізації та інституційної стабілізації; методичні засади інтеграції соціального капіталу у формування публічної політики, зокрема розроблено: матрицю політик розвитку соціального капіталу; алгоритм управлінської активації соціального капіталу на рівні громад; механізм інституціоналізації стихійної солідарності; підхід до стратегічного включення соціального капіталу у програми повоєнного відновлення; теоретичні положення щодо мережевого та партнерського управління, зокрема уточнено зміст мережевого та партнерського управління

в умовах воєнної трансформації держави та зростання ролі соціального капіталу, доведено, що мережеве і партнерське управління виступають функціональним доповненням ієрархічної моделі, забезпечуючи підвищення адаптивності, гнучкості та інституційної стійкості системи публічного управління.

3. Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Структурно дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 247 сторінок, із них 220 сторінок основного тексту. Робота містить 18 рисунків, 22 таблиці, 3 додатки, список використаних джерел становить 208 найменувань, з них 129 – іноземною мовою.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження Мартинова О.В. дає підстави стверджувати про оригінальність в частині формулювання мети, об'єкта, предмета, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Зміст анотації відтворює інформацію про методологію дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї тексту дисертації, що викладені стисло. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації.

Виклад матеріалу подається обґрунтовано, розділи дисертації пов'язані між собою, висновки і пропозиції випливають зі змісту, мети та завдань дисертації. Авторські положення і наукові розробки, пропозиції та рекомендації, наведені в роботі деталізовані дисертантом. Робота написана державною мовою із дотриманням наукового стилю та використанням у дослідженні спеціальної термінології. Таким чином, тема дослідження, його мета, предмет і об'єкт, перелік поставлених та вирішених завдань, положення наукової новизни, запропоновані автором загальні висновки відповідають чинним нормативним вимогам до наукових робіт такого рівня, а саме до встановлених Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31 травня 2019 року).

4. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Дисертаційне дослідження Мартинова О.В., як і будь-яка наукова робота, має низку дискусійних питань і положень, що потребують більш детального опрацювання, проте, в цілому не знижують наукової цінності дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи.

1. Дисертант декларує інтеграцію шести підходів (системного, структурно-функціонального, інституційного, мережевого, соціокультурного та процесного), однак не пояснює логіку їх поєднання та ієрархію. Стає закономірне питання: чи не є така методологічна «всеосяжність» еkleктизмом, що розмиває фокус дослідження, замість того щоб забезпечити його глибину?

2. Дисертація одночасно претендує на аналіз соціального капіталу на індивідуальному, громадському та інституційному рівнях, однак механізм переходу між цими рівнями як індивідуальна довіра трансформується в інституційну спроможність держави – залишається нерозкритим.

3. Війна у роботі розглядається переважно як «контекст» або «виклик», але не як самостійний аналітичний чинник, принцип, який змінює природу соціального капіталу. Також, не достатньо визначено: як вимушене переміщення мільйонів людей руйнує наявні мережі довіри; як окупація та втрата території впливають на вертикальний соціальний капітал; як травма та втрати впливають на трансформаційні норми взаємності. Цей процес є критичним саме для України після 2022 року.

4. Запропоновані інструменти воєнного відновлення – «матриця політики», «алгоритм управлінської активації», «стратегічне включення соціального капіталу» – сформульовані на рівнях загальних принципів без прив'язки до конкретних інституційних механізмів, джерел фінансування, відповідальних суб'єктів та критеріїв успіху.

5. Один із заявлених результатів – «механізм інституціоналізації стихійної солідарності» – є концептуально старішим: стихійність за своєю природою забезпечується інституційним контролем. Дисертант не пояснює, чи цей перехід відбувся без втрати органічного характеру низової самоорганізації та чи не нівелює це інституціоналізаційну мобілізаційну основу потенціалу громадянського суспільства.

Разом із тим, зазначені зауваження мають дискусійний характер та не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження. Загальна оцінка роботи є позитивною.

7. Загальний висновок та оцінка дисертації

Вивчення тексту роботи і публікацій автора надають підстави для висновку, що дисертаційна робота Мартинова Олександра Володимировича на тему «Соціальний капітал як ресурс публічного управління в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної цінності здобутих результатів дисертація Мартинова Олександра Володимировича відповідає галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» та спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», вимогам нової редакції Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (зі змінами) та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами).

Офіційний опонент:

доктор наук з державного управління, доцент
завідувач кафедри публічної служби та права
Національного університету
«Одеська політехніка»

Ірина МАТВЄЄНКО